

УДК 81'42-028.61

Світлана Галаур

<https://orcid.org/0000-0002-9333-3052>

ДИФЕРЕНЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ ЕКСПРЕСЕМ ТА РЕГУЛЯТЕМ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті з'ясовано проблему контекстної логіко-інтелектуальної експресивності та входження її до сфери категорії регулятивності. Із цією метою експресивність проаналізовано у двох її виявах – інгерентному та адгерентному. Доведено, що адгерентні експресивні засоби – стилістичні прийоми – беруть активну участь у регулюванні читачької діяльності. Продемонстровано інклюзивні відношення між експресемами та регулятемами, окреслено ядро-периферійний ресурс регулятивних засобів.

Ключові слова: експресивність, інгерентні експресивні засоби, адгерентні експресивні засоби, стилістичні прийоми, регулятивність.

Вступ

Експресивність тексту постійно перебуває в полі прискіпливої уваги вітчизняних і закордонних дослідників та, з упевненістю можна стверджувати, поступово знаходить належне висвітлення в науковій літературі. Пояснюємо це тим, що мову нарешті справедливо оцінено крізь призму її генератора – людини, яка за допомогою лінгвальних засобів не лише описує, імітує, моделює уявлення про світ та своє місце в ньому, але й регулює внутрішню духовну діяльність і зовнішню поведінку реципієнта, здійснюючи маніпулятивний вплив на його інтелектуальну, емоційну й вольову сфери.

Теоретичне підґрунтя

Цілеспрямованим студіюванням текстової експресивності, а згодом і регулятивності передувало спостереження за експресивними ознаками людини загалом, тяглість якого зафіксовано ще з часів давньогрецьких філософів Аристотеля та Гіппократа – авторів фізіогноміки як учення про

ідентифікування характеру та психологічних властивостей індивіда з огляду на риси його обличчя. У цьому руслі варто згадати гіпотезу й Ч. Дарвіна про виникнення в процесі еволюції виразних рухів людини як механізму пристосування й вираження та доведення цим науковцем того факту, що фізіологічні реакції організму втілюють внутрішній зміст особистості (див. про це: Кириленко, 2007, с. 70). Посилений інтерес до людини не лише як до фізіологічної істоти, але й як до мовної особистості спричинив активізацію досліджень вербальних експресивних реакцій. Розв'язання цієї проблеми започаткували В. фон Гумбольдт, який захопився ідеєю духовної сутності мови, зовнішнього вияву в ній внутрішнього стану індивіда – його думок і почуттів (Гумбольдт, 2000, с. 71), та О. Потебня, що пояснював процес формування слів дією почуттів (вражень) (Потебня, 1993, с. 110). Представники Школи естетичного ідеалізму (Б. Кроче, К. Фосслер), апелюючи до вчення В. фон Гумбольдта, поступово розвинули теорію експресивної природи мови. Вони переконували, що мова є перманентною творчою діяльністю, яка передбачає передавання вражень, нагромаджених людиною протягом життя (Кроче, 2000, с. 150). Погляди Б. Кроче, зокрема, стали поштовхом до розуміння комунікації як експресивного феномену. Теорія мовленнєвих жанрів М. Бахтіна, згідно з якою «кожен мовленнєвий жанр пройнятий типовою жанровою індивідуально-авторською експресією» (Бахтин, 1986, с. 281), теорія мовленнєвих актів Дж. Серля, у якій поважне місце відведено експресивам – індикаторам психологічного, емоційного стану, а також ідеї Дж. Остіна про «експліцитний намір», П. Стронсона про «комунікативний намір», Е. Сепіра про асоціативність вербально-знакової репрезентації дійсності в комунікації – це перелік наукових концепцій експресивної онтології мови, який зовсім не претендує на вичерпність. Нині категорію експресивності розглянуто з позицій семасіології, стилістики, прагматики, когнітології, щодо осягнення її реалізації в тексті оформилися дві наукові парадигми – функційно-прагматична та художньо-естетична. Чітко розрізнено терміни «експресія» – інтенсифікація виразності, «експресивність» – інтенсифікована виразність, «експресема» – мовно-естетичний засіб позначення виразності, «експресойд» – конкретний реалізатор експресеми, «експресив» – узуальне чи оказіональне слово або його лексико-семантичний варіант, у якому поєднані денотативний та конотативні компоненти його значення. Поступово визріла глибша проблема – розмежування експресивних і регулятивних засобів, для розв'язання якої важливим стало залучення

художніх текстів, особливо ефективних для пізнання виражально-прагматичної функції слова.

Методологічним підґрунтям дослідження слугував принцип єдності змісту та форми, уже втрадиційнений у текстовій лінгвістиці контекстно-інтерпретаційний метод, що на основі трактування текстових категорій і компонентів дає змогу реконструювати авторський задум, та послідовно застосовуваний останнім часом метод регулятивного структурування, зокрема його методика виявлення регулятивних засобів – найпростіших сигналів змістового маркування.

Модельовання художньої експресивності різнорівневими мовними засобами

Експресивні засоби мови мають давню та багатогранну історію. Чи не найперше ними зацікавився Ш. Баллі. Він, дослідивши такі прийоми мовного вираження, як метафора, метонімія, порівняння, тавтологія тощо (Bally, 1966, s. 143), підготував міцне підґрунтя класичного тлумачення експресивних засобів як тропів, стилістичних фігур, прийомів. Оскільки «експресія вираження іманентно властива всій мові» (Русанівський, 1988, с. 167), із погляду експресивності було обстежено різнорівневі мовні одиниці. Розлогу інтерпретацію експресивних фонетико-фонологічних засобів – «найдрібніших лінгвістичних репрезентантів плану вираження», здатних «зумовлювати конотативне значення, що ілюструє постійне прагнення художників слова створювати психологічний і водночас естетично яскравий образ переживань ліричного героя» (Українець, 2015, с. 122), – започаткували представники Празької лінгвістичної школи й успішно зреалізували в численних працях зацікавлені у змістовності звукової мови дослідники з різних куточків світу, зокібна й України – В. Вашенко, С. Єрмоленко, І. Качуровський, В. Коптілов, Н. Кучеренко, В. Левицький, Л. Українець, І. Чередниченко та ін. Потужніше вивчали словотвірні (К. Городенська, С. Каленюк, І. Ковалик, Л. Леганькова, К. Ленець, Л. Родніна, О. Ситенко, В. Товстенко, Т. Черторизька, О. Шевчук та ін.) й граматичні (І. Білодід, О. Веселовський, В. Виноградов, А. Коваль, В. Рінберг, Б. Томашевський та ін.) експресивні засоби. Останні навіть укладені в різні класифікаційні схеми, як-от: морфемні, кореляційно-граматичні, транспозиційні, тавтологічні, синонімічні, функційно-граматичні, семантико-граматичні (Тошович, 2006, с. 120). Особливий статус у модельованні художньої експресивності відведено лексичним одиницям, що «виявляють і передають особливості

певного референта, його специфічність, незвичайність, виразність, своєрідність, нерегулярність або навіть аномальність» (Коваль, 2011, с. 470). Проблему функціонування експресивної лексики в українському письменстві розв'язували І. Грицютенко, С. Єрмоленко, В. Ільїн, В. Калашник, М. Кочерган, А. Мойсієнко, Л. Пустовіт, Н. Сологуб, Л. Ставицька, В. Чабаненко, І. Чередниченко та ін. Результатом їхніх студіювань стало чітке усвідомлення ознак лексичних експресивних засобів, вирізнення лексико-категорійної (створеної окремими лексичними категоріями), лексико-семантичної (генерованої в лексико-семантичних групах), лексико-лектальної (породженої лексичними пластами окремих видів інтровертної диференціації мови) експресивності (Тошович, 2006, с. 91). Фразеологічною експресивністю визнано спеціальне інтерпретування фразеологічних одиниць, наприклад, нині особливо популярне в художньому та публіцистичному текстах руйнування семантичної монолітності фразеологічного зрощення, оживлення його складників як самостійних одиниць. Цей напрям наукового осмислення представлений працями Н. Голубєвої, Л. Давиденко, О. Коваль, Н. Пирогі, А. Савенко, О. Скиби та ін. Останнім часом у зв'язку з підвищеним попитом на відеовербальне повідомлення значну увагу приділено графіко-іконічним експресивним засобам – використанню графем та їхнім особливим комбінаціям (О. Ківільша, А. Левчук, С. Мельник, Н. Тишківська, Н. Ярошко та ін.). У науковій літературі поступово усталилося розуміння експресивного висловлення як 1) конотованого, породженого конотацією, 2) протилежного нейтральному за стилістичними ознаками, отже, відкритого до зіставлень і протиставлень.

Попри всеохопну зацікавленість експресивністю, цю мовну категорію, на жаль, слід визнати внутрішньо суперечливою, дискусійною з позиції сучасної лінгвістичної інтерпретації.

Експресеми як інструмент цілеспрямованої текстової діяльності

Оскільки експресивність у художньому творі безпосередньо пов'язана з двобічним виявом такої розлогої референтної зони, як людина, одним із дослідницьких аспектів, що викликає дебати навколо цієї категорії, є її асоціювання або 1) із внутрішнім світом особистості автора, точніше, як стверджує Л. Єрмоїна, із прагненням зафіксувати цей світ «у формах мови, створити психологічно достовірний образ прихованих, інтимних сторін психіки» (Єремина, 1977, с. 97), або 2) з «повідомлюваною значущістю» (Шаховский, 1992, с. 125) створюваного тексту для адресата як

повноправного учасника комунікації, спеціальною «побудовою мовлення, що якнайкраще реалізує мету й завдання спілкування та досягає ефективності цього спілкування» (Кожина, 1987, с. 17).

Прибічників як першої, так і другої позицій стосовно експресивності чимало. Лінгвісти, що визнають експресивні феномени мовної особистості автора, наголошують на функції їх як посередників між денотативним світом і гамою почуттєвих станів письменника, його мисленням і мовою, тлумачать експресивність крізь призму емоцій та різних видів оцінок адресанта, а експресію пов'язують із виразністю висловлення (І. Арнольд, Е. Бенвеніст, В. Григор'єв, В. Маслова, Є. Петрищева та ін.). Науковці, які в художньому контексті вбачають комунікативний акт, наголошують на зосередженні експресивної функції на адресатові, формуванні засобами експресивності волонкативного плану висловлення – демонстрації волі щодо співрозмовника (А. Коваль, В. Власенко, В. Чабаненко, Р. Якобсон та ін.). Прагнучи розібратися в «лабіринтах» надскладної експресивної форми художньої комунікації, дослідники тексту звернули увагу не лише на емоційно-оцінний складник експресивності, пов'язаний з почуттями й емоціями людини та жвавістю і яскравістю їх вияву, але й на спеціальне використання виражальних засобів мови з метою дохідливості та дієвості текстового повідомлення, тобто на логіко-інтелектуальний складник. Присвятивши експресивності монографічну працю, В. Чабаненко, наприклад, упевнився, що експресивність мовного знака не лише «викликає почуттєву напругу читача (слухача)», але й «деавтоматизує <...> сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення» (Чабаненко, 1987, с. 12). Розвиваючи цю думку, Т. Бровченко експресивність диференціює на логічну (виразність), модальну та емоційну. «Адекватне оптимальне донесення до слухача (читача) змісту повідомлення» дослідниця вмотивовує логічною мовною виразністю, «адекватне оптимальне донесення до слухача (читача) ставлення мовця (письменника) до висловлюваного» – модальною мовною експресивністю, «адекватне оптимальне донесення до слухача (читача) емоційного забарвлення висловленого» – емоційною мовною експресією (Бровченко, 1989, с. 50). Сучасні дослідники, параметризуючи експресивність, усе частіше вбачають її у сув'язі з категоріями і адресанта, і адресата: на їхню думку, експресивність є одним із важливих компонентів авторської стратегії та функцій мовленнєвого повідомлення, що посилює якість і кількість сигналу (Н. Глінка, І. Жирова, В. Телія), «властивістю мовного знака», яка «сприймається підсвідомо, безпосередньо впливаючи на уяву адресата

та / чи на його емоційну сферу», не містить «інформації про суб'єкт мовлення, а лише визначає характер та інтенсивність сприйняття як предметно-логічної інформації, так і стилістичної» (Войтенко, 2013, с. 33). І що більше експресивні засоби пов'язують із комунікативною ситуацією, інтенцією мовця, презумпцією читача, лінгвальним та екстралінгвальним контекстами комунікативного акту, то очевиднішим стає факт їхньої дослідницької невизначеності, назріває потреба оцінити ці мовні засоби з погляду двобічної інтерактивної адресантно-адресатної діяльності, зрештою, загалом порушити питання доцільності вживання щодо них терміна «експресивний». Апелювання до етимології цього поняття (лат. *expressio* – вираження, *exprimo* – чітко вимовляю, зображую) дає змогу констатувати його семантичний обсяг: «виразність», «посилення», «збільшення», «інтенсивність», «підкреслене виявлення почуттів, переживань». Мовні засоби, про які йдеться, можуть виконувати, однак, не лише функцію вираження суб'єктивних значень, вони прогнозують імпресивну реакцію читача. Така їхня властивість, до речі, породжується не спонтанно, а є наслідком цілеспрямованої первинної текстової діяльності.

Цільове використання експресивних засобів вияскравлює питання вналежнення їх до мовного / мовленнєвого ярусів художнього тексту, текстових чи дискурсивних маркерів, виразних або образотворчих, репрезентатив «мови в людині» чи «людини в мові», носіїв інтенсифікованої виразності або інтенсифікаторів виразності. Із цього погляду однозначного трактування набувають інгерентні – внутрішньо-експресивні засоби, у семантичній структурі яких закладений постійний, не залежний від контексту експресивний компонент. Їх слід віднести до мовних засобів, номінувати імпліцитними, системними, абсолютними, регулярно відтворюваними, узуальними. Із постійним експресивним значенням, що пов'язане з парадигматичними відношеннями, наявністю в мові слів із відповідною денотативною семантикою, наприклад, функціонує емоційна (піднесена, знижена й фамільярна) та оцінна (меліоративна і пейоративна) лексика (синоніми, антоніми, іншомовні, поетичні, діалектні, застарілі, розмовні, конфесійні та інші одиниці): *Під вікнами нашого готельного номера шелестіли листям височезні дерева – пальми й фікуси. У мене точнісінько такі ростуть удома в горщиках, тільки домашні разів у десять менші. Відчуття таке, ніби тебе переселили у гігантську оранжерею* (Л. Воронина. У пошуках Огопого); *Вона бачить безмежні ниви хлібів, на яких працюють наші **трудоарі*** (Ю. Винничук. Мальва Ланда); <...> *Анна хотіла*

оживити якнайбільше слів, необхідних тоді, коли такі огорожі є – *гари, заворине, гужва, бильця, кєчка, спиже* (Т. Прохасько. НепрОсті); *І для чого було пертисся 150 кілометрів пішки?* (Ірена Карпа. Baby travel). Інгерентна експресивність є однією з рис фразеологізмів: *У невеликому кафе, куди її влаштувала вірна Ада (яка на той час уже здійснила свою мрію – вискочила заміж за залятого ворога Анни-Марії – Стефана), працювала не більше півроку* (І. Роздобудько. Шості двері); *Думала, **серце** в мене **вискочить із грудьов*** (В. Шевчук. Стежка в траві); *Щойно був день і сонце, і раптом – трах-бах! – і ніч, хоч око виколи* (М. Гримич. Бранзолія). Відчутний експресивний потенціал мають демінутивні й аугментативні словотворчі форманти, частки, слова категорії стану, вигуки, найвищий ступінь порівняння прикметників і прислівників, окличні, питальні, спонукальні, вокативні речення, однорідні члени, вставні й вставлені компоненти: *Як дременула з лісу. І не озирнулася, дурепка* (Люко Дашвар. На запах м'яса); *Не перестаю дивуватися властивостям африканських велосипедів! Здається, якби їм на багажник учепити будинок – навіть і тоді вони змогли б їхати!* (А. Яременко. Листи з екватора); *Струнка спортивна фігура (**всетаки – майстер спорту зі спортивної гімнастики колись**), довгі красиві ноги, високі груди, обличчя із виразними карими очима* (Т. Брукс. Бережіть янголів своїх). Н. Бойко розподіляє внутрішньо-експресивні засоби на денотативно-конотативні одиниці, що відображають «людський досвід порівнювати, зіставляти денотати одного класу як щодо ціннісних, так і кількісно-якісних вимірів, параметричних характеристик та інтенсивності дій, процесів, високого / низького ступеня вияву якісних ознак», та конотативні, що «сигналізують про суб'єктивне позитивне / негативне ставлення мовця до предмета оцінювання» (Бойко, 2016, с. 47–49). Інгерентні експресивні засоби, так міркує ця дослідниця, не зорієнтовані на утворення образів, вони, маніфестуючи «фрагменти національної картини світу через призму національних стереотипів, народних уявлень про “добре / погане”, “корисне / шкідливе”, “гарне / потворне” тощо», успішно окреслюють думку, волю, стан, почуття автора та його намагання «викликати схожі інтенції в читачів» (Бойко, 2014, с. 8–9).

Частіше експресивність генерована потребою «передачі певної інформації співрозмовникові в певній ситуації спілкування, а водночас і свого стану, свого ставлення до повідомлюваного, до співрозмовника тощо» (Гуйванюк, 2011, с. 90), отже, виявляє закладені в ній і інші семи: «акцентування», «змістова значущість», «зрозумілість», «точність». Вона

репрезентує подвійний характер, засвідчує свою інклюзію до двох дихотомічних взаємопов'язаних систем – мови й мовлення. Експресивність, про яку йдеться, діє в мові, але її ефект спостережено в мовленні. Це адгерентна експресивність із параметрами експліцитності, контекстуальності, стилістичності, відносності, за термінологією Н. Бойко – «функційно-семантична», «актуалізована» (Бойко, 2016, с. 50–51). Така експресивність візуалізується в перехідній зоні між двома площинами художнього тексту – комунікативною та інтерактивною – і входить у поле дії іншої категорії – регулятивності. Засоби, що структурують адгерентну експресивність, вважають образотворчими, вони, за твердженням Н. Глінки та Ю. Зайченко, «засновані на асоціації вибраних автором слів і виразів з іншими близькими їм за значенням і тому потенційно можливими, але не використаними в тексті словами» (Глінка, Зайченко, 2013, с. 35).

Зі сказаного вище робимо висновок, що змістовий аспект експресивності та регулятивності суттєво відрізняється. В основу експресивності покладено конотації, що нашаровуються на основне значення мовної одиниці й транслюють яскраву, емоційну мову. Регулятивність маркує суб'єктивне передання та суб'єктивне сприйняття інформації, у полі її дії – важливість змісту тексту як мовно-мовленнєвого продукту.

Регулятивні засоби й ефект «багатоканального спілкування»

Основним механізмом регулювання читацької діяльності на рівні одиниць тексту є збільшення каналів сприйняття повідомлення. Для полегшення перцепції художнього тексту регулятивність додатково працює у візуальному, акустичному, рідше – густативному, одоративному й тактильному каналах. Ефект багатоканального спілкування досягається «стилістичною “розмальовкою”» (Жирова, 2012, с. 47–48) тексту, створенням «особливої комунікативної ситуації» (Там само, с. 51), коли письменник має змогу встановити контроль над читачем, маніпулювати його свідомістю. Практичним утіленням цього процесу є відхилення від стереотипів уживання мовних одиниць, подолання стандартів структури речень: *Перед поїздом у Україну усіма порами шкіри жадібно всмоктую життєдайні джерельця ввічливості в італійських магазинах і вже задалегідь знаю – на рідній землі продавці й касири накриють мене хвилиною байдужості, неввічливості й неприхованого хамства* (Л. Олендій. *Mia Italia*); *Але що я знаю? Що я відаю? Хіба лише те, що я занесена вітром часу порошина якоїсь Галактики; жива порошина, що у вирі земного життя*

затвердла в перлину вічності, аби колись знову засвітитися зоряною крихіткою в небесному безмір'ї. Так, я – вічник... (М. Дочинець. Вічник).
Порушенням мовної норми таке явище, проте, назвати не можна. Навпаки, чітко простежується підпорядкування їй, водночас «дотримання цієї норми передбачає збереження лише найхарактерніших, типових структурних або семантичних рис мовної одиниці, які досягли узагальнення та типізації й перетворилися на модель породження» (Гальперин, 1958, с. 47). Ідеться більше про нетривіальні способи мововираження, що, сприймаючись «як порушення норми через свою незвичність» (Мацько, 2005, с. 78), «пробуджують» адресата, привертають його увагу до конкретних частин тексту. Художній текст виявляє деякий «ступінь відхилення» від того, що вже сказано, ретроспективно реалізовано, відпрацьовано суспільною практикою, усвідомлено з погляду функційного призначення, зафіксовано в лексикографічних працях. Індивідуальна мовотворчість дає поштовх з'яві додаткового семантичного простору, «який кожний читач заповнює по-своєму, відповідно збагачуючись позитивними / негативними емоціями й одержуючи естетичне задоволення настільки, наскільки сам до цього готовий» (Бабелюк, 2011, с. 9). Крім власне-мовного механізму, регулятивні засоби виформовані й іншими, позамовними, чинниками: намірами адресанта, знаннями комунікантів, необхідними для ефективної взаємодії, екстралінгвальним контекстом, психологічними особливостями вираження та сприйняття раціональної й прагматичної інформації.

Регулятивні засоби моделюються через систему образних асоціацій і схем і послуговуються зображально-виражальним арсеналом мови. Питання термінологізації зображально-виражального мовного ресурсу нині дискусійне й заслугоує окремих зауваг. У традиційній стилістиці контекстну логіко-інтелектуальну експресивність, а в комунікативній – регулятивність розглядають на тлі тропів, стилістичних фігур, стилістичних прийомів, чітке диференціювання яких нині визнано нераціональним. В основі їх – «фантом порядку там, де насправді немає змістової впорядкованості <...>, та фантом безладу там, де очевидна змістова впорядкованість» (Клюев, 1999, с. 180), і така їхня невизначеність, безперечно, стає на заваді об'єктивному аналізу. Критерії розмежування розглядуваних стилістичних елементів виразності не вироблено ні в процесі схоластичних описів тропів, фігур та їхніх різновидів із часів античної стилістики, ні в період популярного довгий час структурно-семіотичного підходу до вивчення цих мовних явищ. Парадоксальним фактом є те, що в лінгвістиці тексту та

стилістиці декодування – науках, найбільш зацікавлених у виявленні таких критеріїв, пошук їх і зовсім було припинено. Натомість задекларовано синергійне тлумачення адгерентних експресивних засобів за допомогою єдиного терміна – «стилістичний прийом» як «свідоме посилення якихось рис мовних одиниць, відхилення планів змісту або форми від буквального простого способу повідомлення» (Селіванова, 2006, с. 581) унаслідок «сумісної зустрічі мовної одиниці та її співвіднесенням у тексті з іншими одиницями» (Кузнец, 1960, с. 112). Феномен стилістичного прийому сьогодні багатогранний і до кінця не вивчений. Розгляд стилістичного прийому в аспекті регулятивності потверджує думку про його функціонування «само в <...> живому тексті», тоді, «коли він є доцільним й оригінальним» (Мацько, 2003, с. 38).

Синкретизм експресивних та регулятивних засобів

Протиставлення експресивних засобів регулятивним водночас виявляє їхні інклюзивні відношення. Підтриману нами позицію стосовно того, що «використання елементів мови, яке сприймається незвичайним», «привертає до себе увагу» (Московин, 2006, с. 39), у будь-який момент можна заперечити, адже постійно виникають комунікативні ситуації, коли застосований вдало прийом експресивного мовлення адекватно передає емоційний стан письменника і аж ніяк не покликаний зактивізувати читача до розмислів. Протилежним сказаному є той факт, що регулятивність тексту не обмежується лише стилістичними прийомами. У контексті художнього мовлення – середовищі надзвичайно чутливого до з'яви акцентованих елементів – на периферії регулятивності можуть опинитися й інгерентні експресивні засоби. Вони, тісно переплітаючись з адгерентними й засвідчуючи свою діалектичну єдність, вияскравлюють нові грані семантичних відтінків сказаного, створюють яскраве, образне, дієве тло для високоефективного впливу на реципієнта: *У п'ятницю тато сповістив їй «чудову» новину: він з новою родиною у вересні переїжджають до Києва. Рано, Мілко, ти раділа (О. Купріян. Солоні поцілунки); Золото м'яке, але навіть воно здатне проколоти наскрізь, якщо гостре, та вибити мізки, якщо у зливках (А. Курков. Остання любов президента).* На межі крайньої периферії регулятивності можуть фіксуватися навіть власне-номінативні засоби. Зорієнтованість цих одиниць не на фіксацію нових, не названих раніше денотатів, а на позначення їхньої специфічності, унікальності, спричинює переієрархізування їхніх функцій у тексті з пріоритетом

регулятивної – ситуативно-зумовленої, несподіваної: <...> *просто в сквері перед Sagrada Familia поставили два розкішні дитячі майдани, для дітей до шести і дітей після. Такий собі дитячий Вавилон* (Ірена Карпа. Baby travel); *Вупперталь поділений на десять районів. У одному з них під назвою Кохен (схоже на кохання) на вулиці Еріхитрасе височів пристойний особнячок, пофарбований у ніжний відтінок персикового кольору* (Н. Доляк. Шикарне життя у Вупперталі). У цьому разі регулятивність є наслідком появи «“естетичних значень”, які істотно перетворюють семантику вихідної узуальної лексеми, спожитої в художньому контексті» (Бабенко, 1997, с. 5).

Висновки

Отже, такі особливі параметри експресивних засобів, як логіко-інтелектуальні характеристики, контекстна вмотивованість, моделювання за допомогою зображально-виражального арсеналу мови, об'єктивація на дискурсному рівні тексту, дають змогу задекларувати їхній регулятивний профіль. Ідентифікування регулятивних сигналів художнього повідомлення відкриває перспективу майбутнього аналізу специфіки організації їх регулятивними способами в регулятивних структурах, характеру інкорпорування в регулятивах стратегій письменника.

Список використаної літератури

- Бабелюк, О. А. (2011). Стилістичні засоби і прийоми кризь призму лінгвосинергетики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету (Серія: Філологія)*, 14 (1), 7–17.
- Бабенко, Н. Г. (1997). *Окказиональное в художественном тексте. Структурно-семантический анализ*. Калининград: Изд-во Калининградского ун-та.
- Бахтин, М. М. (1986). *Эстетика словесного творчества*. Москва: Искусство.
- Бойко, Н. (2014). Лексичні експресиви як стилетвірні компоненти художнього тексту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова (Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови)*, 11, 7–10.
- Бойко, Н. (2016). Семантична основа лексичної експресивності. *Лінгвостилістичні студії*, 4, 39–54.
- Бровченко, Т. О. (1989). Інтонаційні засоби мовної експресії. *Мовознавство*, 2, 50–55.
- Войтенко, К. (2013). Експресивність у лінгвістичних студіях. *Науковий вісник Херсонського державного університету (Лінгвістика)*, 19, 31–34.
- Гальперин, И. Р. (1958). *Очерки по стилистике английского языка*. Москва: Изд-во лит. на иностр. яз.
- Гуйванюк, Н. В. (2011). Лексичні й синтаксичні експресиви як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова (Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови)*, 7, 90–96.
- Глінка, Н. В., Зайченко, Ю. (2013). Експресивні засоби й стилістичні прийоми вираження експресивності та особливості їх перекладу. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (Серія: Філологія. Педагогіка)*, 2, 34–39.

- Гумбольдт, В. (2000). *Избранные труды по языкознанию*. Москва: Прогресс.
- Еремина, Л. (1977). Поэтика психологически мотивированного слова (на материале произведений Л. Толстого). *Вопросы языкознания*, 5, 97–109.
- Жирова, И. Г. (2012). *Лингвистическая категория «эмфатичность» в антропоцентризме: Языковая личность Маргарет Тетчер в эмоционально-оценочном дискурсе*. Москва: Либроком.
- Кириленко, Т. С. (2007). *Психология: емоційна сфера особистості*. Київ: Либідь.
- Клюев, Е. В. (1999). *Риторика: Инвенция. Диспозиция. Элокуция*. Москва: ПРИОР.
- Коваль, Т. Л. (2011). Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. *Актуальні проблеми слов'янської філології, XXIV*, 2, 468–476.
- Кожина, М. Н. (1987). О языковой и речевой экспрессии и ее экстралингвистическом обосновании. В *Проблемы экспрессивной стилистики* (с. 8–18). Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та.
- Кроче, Б. (2000). *Эстетика как наука о выражении и как общая лингвистика*. Москва: Intrada.
- Кузнец, М. Д. (1960). *Стилистика английского языка*. Ленинград: Наука.
- Мацько, Л. І., Сидоренко, О. М., Мацько, О. М. (2005). *Стилістика української мови*. Київ: Вища школа.
- Московин, В. П. (2006). О приемах смыслового акцентирования. *Русская речь*, 2, 30–42.
- Потебня, А. А. (1993). *Мысль и язык*. Киев: СИЭНТО.
- Русанівський, В. М. (1988). *Структура лексичної і граматичної семантики*. Київ: Наукова думка.
- Селіванова, О. (2006). *Сучасна лінгвістика*. Полтава: Довкілля-К.
- Тошович, Б. (2006). *Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского/хорватского языков*. Москва: Языки славянской культуры.
- Українець, Л. Ф. (2015). Естетика психологічно мотивованих фонетичних одиниць (на матеріалі української поетичної мови ХХ–ХХІ ст.). *Одеський лінгвістичний вісник*, 6 (2), 122–125.
- Чабаненко, В. А. (1987). *Основи мовної експресії*. Київ: Вища школа.
- Шаховский, В. И. (1992). Коммуникативно-прагматический аспект экспрессивности. В *Филологическая герменевтика и общая стилистика* (с. 125–133). Тверь: ТГПИИЯ.
- Bally, Ch. (1966). Mechanizm ekspresywności językowej. In *Stylistyka Bally'ego. Wybór tekstów* (s. 110–149). Warszawa: Państwowe Wyd-wo Naukowe.

Abstract

Svitlana Halaur

DIFFERENTIAL PARAMETERS OF EXPRESSEMES AND REGULATEMES IN THE ARTISTIC TEXT

Background. Nowadays the category of text expressiveness is equitably evaluated due to modern linguistic disciplines' foundation. The latter qualifies language on the basis of a person, its generator. It was ascertained the expressiveness integrates emotive-evaluative as well as logical-intellectual components. This fact caused the forthcoming thorough research of inclusive relations between expressiveness and regulativeness – another text category.

Purpose. The disquisition aims in all-embracing analysis of the inherent and adherent expressiveness dimensions. It brings to proof the adherent expressemes are identical to regulatemes according to their formal representation, functional features, and communicative potential.

Methods. The context-interpretation method opens up the further perspective of the author's conceptions reconstruction; the regulatory structuring method and the regulatory means revealing methods in particular disclose the simplest signals of contents marking.

Results. The regulatory means are modeled via image associations and schemes usaging the whole spectrum of stylistic methods such as lingual graphic-expressing tools. Peculiarities of regulatemes' functioning have been grounded on multichannel communication, attained by text "stylistic drawing". Inherent expressive means form the periphery of regulativeness; they interact with adherent ones in the active way. Such the periphery can be also constituted by denotates' specificity markers, which are considered to be proper-nominative units.

Discussion. The content aspect of expressiveness and regulativeness reveals a great difference between them. Connotations are a nuclear of the expressiveness, relaying colorful, emotional language. The regulatory operation field covers the text content importance – lingual-speech product. The process of identifying regulatory signals of artistic message is the key to future deep analysis of their edifice specificity provided by regulatory means in the regulatory structures.

Keywords: expressiveness, inherent expressive means, adherent expressive means, stylistic methods, regulativeness.

Матеріал надійшов 26.07.2018